

MINDEORD

ANNE KNUDSEN 7.6.1948 – 1.4.2022

I en håndskrift som en kæde af smukt rundede tegninger, let, elegant og rummelig, skrev Anne Knudsen med en pen formet som en isvaffel. Det var ved et seminar om udviklingsforskning, det har nok været i 1981, og Anne udmærkede sig ud over besiddelsen af et usædvanligt skriveredskab ved sine skarpe, indsigtfulde og præcist udfoldede kommentarer og spørgsmål til oplægsholderne.

Det var første gang, jeg mødte Anne. Så gik der et par år; jeg var på feltarbejde, og da jeg kom hjem, blev jeg ansat på Nationalmuseet. Dertil kom der en dag en lille delegation bestående af Anne Knudsen og Poul Pedersen, begge i løse ansættelsesforhold på Institut for Etnologi og Antropologi ved Københavns Universitet. De spurgte mig på høfligste vis, om jeg ville indgå i *Stofskiftes* redaktionsgruppe. Det ville jeg gerne. I de efterfølgende mange år skulle diskussionerne og det kollegiale samvær over te og ganske meget rødvin i *Stofskiftes* redaktion blive mit faglige anker. Det var stedet, hvor man fik skærpet sit vid og trænet sin argumentationsevne, og det var her, man blev præsenteret for antropologiens nyeste indsigter og inspirationskilder. I 1980'erne var semiotikken, gerne med fransk inspiration, vigtig, men den klassiske antropologi var tit fremme på bordet. Også de store teoretiske retninger, strukturalisme såvel som marxisme, men med en konstans bestående af en lystbåren søgen efter selvfølgeligheder, der kunne undermineres med nye kritiske analyser.

Jeg ser endnu tydeligt Anne for mig indtagende en solid frokost afsluttet med yoghurt, umiddelbart før hun ubesværet og fyndigt trådte frem foran en tavle ved et af de dengang tilbagevendende nordiske etnografmøder. På tavlen gav hun os med sin elegante håndskrift Greimas' og Courtés' model for et narrativt forløb, appliceret på fortællingen om Korsikas historie, som var det emne, hendes forskning koncentrerede sig om igennem mange år. Hun publicerede siden sit indlæg i *Stofskifte* nr. 11, 8. årgang. Det var i 1984, temaet var døden, og titlen på Annes artikel var „Til døden“!

Stofskifte med undertitlen *Tidsskrift for Antropologi* havde da fået sit nuværende format efter de allerførste år som stencileret vandretliggende A4-skrift med dårligt trykt tekst i to spalter. Nu var det blevet indbundet, og det havde fået en omhyggeligt designet forside. Det allerførste i det nye format havde på forsiden et velvalgt billede for temaet, som var „Vildhedens historie“, nemlig et maleri af George Caitlin fra 1926. Hele denne fornyelse var i høj grad Annes fortjeneste.

I mere end et tiår derefter var Anne Knudsen det uomtvistelige centrum i redaktionen af dette tidsskrift, som i begyndelsen af 1990'erne til hendes og flere af os andres fortrydelse måtte skifte navn til det nuværende *Tidsskriftet Antropologi*. Årsagen var, at det ellers så finurligt velvalgte navn *Stofskifte* bevirkede, at tidsskriftets antropologiske og etnografiske stof i diverse databaser endte i kategorien for medicinsk videnskab. Navnet *Stofskifte* blev af ikke-indforståede taget i sin bogstavelige betydning som metabolisme. Det gik ikke i længden.

I mellemtiden havde tidsskriftet undergået en stigende professionalisering. Anne lavede layout til mange forsider og varetog ofte – samtidig med at der over årene kom andre gode kræfter til – kontakten til trykkeriet. Hun udbredte sig om grafisk tilrettelægning, tegnsætning og betydningen af layout, og *Stofskifte* blev mere og mere lækkert både at se på og læse i. Korrekturfejlenes antal dalede, redigeringen blev bedre, og forside og titelvalg raffineredes. Selv lærte jeg ordet versaler at kende i *Stofskiftes* redaktion ved siden af tekniske betegnelser som *passim* og nyttige fremmedord som hypostasering (et begreb fra metafysikken, som betyder antagelsen om, at noget, der kun eksisterer for tanken, findes i den objektive virkelighed), et begreb, jeg husker, vi brugte ret ofte, men som jeg ikke før havde taget i min mund. Anne og andre var mere højintellektuelt bevandrede. Vi, der kom andre steder fra og var nye i redaktionen, lyttede og lærte.

Det var tydeligt, at Anne interesserede sig levende for hele redaktionsprocessen. Æstetikken, økonomien og de materielle sider af fremstillingen af tidsskriftet – alt det, der var uden om det substantielle, uden at hun dog nogensinde svigtede det faglige. Jeg *elsker* semikolon, skrev hun til mig i en af de sidste brevvekslinger, vi havde. Det var sidste år, og i alle årene havde hun brugt semikolon flittigt i sine mere og mere finpudsede skrivelser. De seneste 25 år var det for en stor del avisledere i den stilling, hun – hvilket vi burde have kunnet sige os selv allerede i *Stofskifteredaktionens* barndom – var selvskreven til, og som hun varetog med så stor professionalisme og succes igennem næsten 20 år, nemlig stillingen som *Weekendavisens* chefredaktør.

De mange år i pressen betød ikke, at Anne forsvandt ud af det antropologiske miljø. Tidsskriftets redaktionsgruppe havde hun måttet forlade i 1990'erne; der var ikke tid. Det var, som det skulle være, nye kræfter var kommet til; men Anne fortsatte sin kommunikation om de indsigter og perspektiver på verden, antropolo-

gien kan give os. Hun gjorde det i anmeldelser, featureartikler og ikke sjældent i avisens ledere. Anne definerede sig uomtvisteligt som antropolog; hun forlod aldrig sit faglige perspektiv, og hun var med rette stolt af den doktorgrad, hun erhvervede i 1989. Når man læste hendes artikler, var man ikke i tvivl om, at hun trak på sit fags kritiske tradition og dets kerneindsigter, lige meget om man i øvrigt var enig i hendes politiske holdninger eller ej. Alt var velargumenteret og godt tænkt, omend der også var andre perspektiver at se tingene fra.

Anne Knudsen anmeldte med omhu og generøsitet fagfællers værker. Før hun blev chefredaktør, skrev hun ofte lange featureartikler. En af dem, jeg har gemt, har overskriften „Svastikaens kvinder“; det er en fyldig omtale af en bog om en af de ariske vrangforestillinger profeter, en europæisk kvinde, der tog det indiske navn Savitri Devi og fremførte racistiske, antisemitiske idéer med en misforstået hinduisme som baggrund. Man får hele historien kogt ned i en velskreven og *vellæst* redegørelse for en omfattende bog, man ved, man aldrig selv får læst; men Anne har så gjort arbejdet. Hun var nemlig også en formidabel læser. „Jeg ved, folk tror, jeg læser hurtigt,“ sagde hun for nylig, „men det gør jeg slet ikke, jeg læser meget langsomt, jeg gør det bare uophørligt.“ Det må hun have gjort, læst uophørligt, for belæst, det var hun. Om det nu var de store franske forfattere, eller det var de nyeste danske romaner eller islændingene, som hun sagde, da jeg besøgte hende sidste gang, og der naturligvis lå en stak bøger ved sygesengen. Eller – og det er værd at bemærke for senere generationers etnografer – det var de gamle i faget. Ikke bare den autoriserede internationale kanon, men også hendes egne forgængere i den danske etnografi. Hun kendte Johannes Nicolaisens arbejde hos tuaregerne som få. Hun læste gerne på fransk, men endnu hellere læste og skrev hun på dansk, „et sprog, jeg synes, jeg taler godt,“ som hun engang sagde. Det kunne man kun give hende ret i. Fuldt fortjent fik hun modersmålsprisen i 2008.

Op igennem 1980'erne skrev Anne Knudsen en lang række artikler med det korsikanske materiale som omdrejningspunkt. Flere publiceret i *Stofskiftes* numre. I sin første artikel i *Stofskiftes* temanummer „Vildhedens historie“ skriver hun:

Almindeligvis tænker vi os, at vildhedens introduktion i den europæiske tankeverden har med opdagelse af allerede foreliggende vilde at gøre. Den historie, jeg her vil fortælle, modsiger imidlertid denne antagelse: Korsikanerne blev vilde omkring 1793 efter at have været civiliserede i henved (sic) fyrré år.

Så typisk drilsk, men afgørende, at vende perspektivet om. I 1989 udkom så disputatsen: *En ø i historien. Korsika. Historisk antropologi 1730-1914*. Med teoretisk inspiration fra især fransk intellektuel tænkning i 1980'erne – Lacan, Baudrillard, Jean Claude Milner, Michel Serres, Per Åge Brandt – og en grundlæggende in-

teresse for semiotik, som Anne delte med sin mand, Otto Jul Pedersen, var afhandlingen en detaljeret gennemgang af arkivmateriale om den urolige ø og en undergravning af de mistolkninger, der fandtes af den. Vendettaer blev afdækket som et strukturelt fænomen, og den epistemologiske underbygning, denne antagelse fik, kan snildt holde trit med de spørgsmål, der optager nutidens antropologer. Begivenheden fremkalder og fremviser strukturerne.

Man skulle næsten tro, skæbnen allerede havde lagt Anne Knudsens videre karriere til rette for hende, for i et vigtigt appendiks i den 316 sider lange disputats, udgivet på forlaget Basilisk, fremlægger hun sin metode og argumenterer for brugen af lokalaviser som den vigtigste kilde til analysen af konflikter og fremkomsten af vendettaer i Korsikas historie. Aviserne er bevidst valgt som et offentlighedsrum, skriver hun, fordi aviserne er en kilde til det sociale værdisæt. Analysen viser, at myterne om Korsikas oprørske folk og befolkning af banditter er netop – myter; eller at historien i hvert fald er en anden end den, der igennem tiden er formidlet om den „uregerlige“ ø. Som sådan er dette arbejde – skønt måske en smule usædvanligt ved at være historisk antropologi med den nutidige etnografi i en lille og ubetydelig birolle – et smukt eksempel på antropologiens kerneambition: at undergrave, hvad der hidtil har været betragtet som selvfølgelig viden. Dertil giver den sit grundforskningsorienterede bud på en generel teori om, hvordan samfund er konstitueret, samt et velunderbygget forslag til en etnografisk analyse af, hvordan kultur er i spil gennem handlinger og sprog.

I 1993 kom bogen *Kulturelle verdener* med undertitlen *Kultur og kulturkonflikt i Europa*, skrevet i samarbejde med antropolog Lisanne Wilken. Skarp i sine iagttagelser og tro mod den dekonstruktivistiske ambition om at sætte spørgsmålstegn ved vedtagne sandheder om os selv og vores nærmeste naboer i det europæiske hus. Navnet *Det europæiske hus* var i øvrigt brugt som titel på bind 6, sidste bind i en serie om Europas historie, udgivet af Gyldendal i 1990'erne. Det skrev Anne i samarbejde med historiker Jan Ifversen, og hendes etnografiske grundsyn fornægter sig ikke i denne analytiske gennemgang af egen samtid: Europa fra 1945 til forfatternes nutid med afslutningen af den kolde krig og Europas fremtid med nationalstater, tværnationalt samarbejde og etnopolitik som foreløbig ret ukendt land.

I 1996 kom debatbogen *Her går det godt, send flere penge*, en provokerende fremstilling af velfærdssamfundets bagside i form af den offentlige sfæres hjælpeinstitutioner, mest befolket af kvinder. Hjemmegørelsen, inderliggørelsen og føleriet i civilsamfundets relationer, som ifølge forfatteren burde holde sig på sagslighedens og forstandens mere nøgterne linje, fik sig en ordentlig tur. Dén bog fik ikke bare nogle af os lidt mere feministisk orienterede læsere op af stolene – uden at det spolerede fryden ved de præcise iagttagelser, bogen rummede – den

sendte også Anne Knudsen ud på en årelang foredragsturné til fædrelandets forskellige debatfora. Altid veloplagt og altid befordret i taxa.

Anne Knudsen forsømte ingen anledning til at advare os mod enhver ansats til totalitær logik, hvor hun end så den stikke sit hoved frem, og til det sidste advarede hun os mod at tage freden i Europa for en selvfølge. Hvilken skræmmende profetisk evne har dén advarsel ikke vist sig at afsløre. Bortset fra at den byggede, ikke på irrationel profeti, men på historisk viden, skarp iagttagelse af den aktuelle verdenssituation samt overordentligt veltrænede analytiske muskler.

I tidsskriftets nr. 31 fra 1995 med temaet metode skrev Anne en meget brugt artikel med overskriften „Mercedes-modellen“. (Denne artikel kan downloades fra *Tidsskriftet Antropologis* arkiv, hvilket de tidligste artikler desværre ikke kan). Undertitlen er „Feltarbejde blandt de ueksotiske“. Artiklen handler om, hvad der sker, når den herskende klasse, „mennesker, der ikke mener selv at være objekter“ til forskel fra samfundets minoriteter af forskellig art – kønsmæssigt, socialt, etnisk, de „medgørlige objekter, som har systematisk lavere status end forskeren“ – bliver genstand for etnografens interesse. Den er blevet læst ofte, denne artikel, for den ramte noget vigtigt i tiden og fagets udvikling, og dens pointer har ikke mistet deres aktualitet. Selv om Anne skriver om at forske blandt folk med samme eller højere social status end en selv, kan man udmærket se hendes etiske anbefalinger som alment gældende. Den skarpe let muntre tone er karakteristisk. „Man må gerne være lidt eksotisk, eftersom man er intellektuel, men der må ikke være tvivl om ens borgerlige kulturelle kapital“, og hvis man ikke har sådan en kapital med hjemmefra, fortsætter hun, må man tilegne sig den gennem læsning og iagttagelse. Man kan måske godt mærke på denne artikel, at den er mere end et kvart århundrede gammel, andet ville også være underligt, men dens pointer har langtidsholdbar gyldighed.

Hvor jeg var barn, var der isbjørne. Erindringer fra Grønland er titlen på Anne Knudsens sidste bog. Den er fra 2018, og den er vidunderlig og vemodig læsning om en svunden tid, Annes barndom i det østgrønlandske Tasiilaq. Måske mest af alt fortalt til hendes børnebørn; men med et uomtvisteligt etnografisk blik og en erindringsevne ud over det sædvanlige.

Det meste af Anne Knudsens faglige liv foregik uden for universitetet. Det har ikke forhindret hendes pen og hendes formidable tænkeevne i at blive den stærkeste antropologiske stemme i den danske offentlighed i det seneste kvarte århundrede. Måske snarere tværtimod.

Inger Sjørsløv
april 2022